

INKLYUZIV TA'LIM VA DISKRIMINATSION OMILLAR

Shaxnoza Xudayshukurovna Kobilova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

kabilovashaxnoza4@gmail.com

Dilrabo Mahkamovna Matanova

Zarnigor Davlatboy qizi Dehqonboyeva

Farangis Alisher qizi Abdushukurova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti

Maxsus pedagogika kafedrası 3-bosqich 20/3-guruhi talabalari

Annotatsiya:

Ushbu maqolada shaxsning xulq-atvor repertuarini belgilovchi motivatsion-ehtiyoj strukturasini realizatsiya etish masalalari, bu jarayon real ilmiy tadqiqotlarga asoslanishi lozimligi, amaliy ahamiyati, amalga oshirish yuzasidan mas'ul va manfaatdor tashkilotlarning hamkorlik faoliyatlari, hamda samaradorligi yuzasidan ilmiy qarash va tahlillar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv, imkoniyati cheklangan o'quvchi, klaster, ilmiy tadqiqot, ijtimoiylashuv, integratsiya, ta'lim, samaradorlik, yondashuv, ilmiy mulohaza

Аннотация:

В данной статье рассмотрены вопросы реализации мотивационно-потребностной структуры, определяющей репертуар поведения человека, то, что этот процесс должен основываться на реальных научных исследованиях, его практическая значимость, совместная деятельность организаций, ответственных и заинтересованных в ее осуществление, а также научные взгляды и анализ ее эффективности.

Ключевые слова: инклюзивность, учащийся с ОВЗ, кластер, научное исследование, социализация, интеграция, образование, эффективность, подход, научное обоснование.

Annotation:

This article describes the issues of realizing the motivational-needs structure that determines the behavior repertoire of a person, the fact that this process should be based on real scientific research, its practical importance, the cooperation activities of the organizations responsible and interested in its implementation, and the scientific views and analyzes on its effectiveness. .

Keywords: inclusive, student with disabilities, cluster, scientific research, socialization, integration, education, efficiency, approach, scientific reasoning.

INTRODUCTION

Inklyuziv ta'lim sinfda o'qish va darsdan tashqari mashg'ulotlardan iborat. Bu atrof-muhit darajalari nafaqat ma'lumotlar bilan, balki o'quvchilar uni qanday idrok etishga tayyorligi, o'rganish uchun qanday shart-sharoitlar mavjudligi, unga kirish uchun qanday qo'shimcha vositalar kerakligi, qanchalik qulay va qulayligi haqida psixologik va pedagogik tashvish bilan to'ldirilgan yaxlit polivariant maydonni tashkil etadi. ular o'zlarini xavfsiz his qiladilar. Shu munosabat bilan I.V. Vachkovning maqolasi professional qiziqish uyg'otadi, unda ko'p sub'ektning tipologiyasi, jamoalarning darajali tipologiyasi, ko'p sub'ektiv yondashuvning mohiyati va metodologiyasi va "o'zaro ta'sir" kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. [1]. Ta'lim faoliyati nafaqat davlat, balki inson huquqlariga rioya qilishning jahon normalariga asoslangan qonunchilik bazasi asosida amalga oshiriladi. E.I. Andrianova inklyuziv ta'limni joriy etish muammolarini tahlil qilib, barcha darajadagi inklyuziv ta'lim bo'yicha yangi me'yoriy-huquqiy bazani ishlab chiqish, moliyalashtirish darajasini oshirish va ota-onalar va o'qituvchilarning fikrlash stereotiplarini bartaraf etish mumkin degan xulosaga keladi. Bu, uning fikricha, inklyuziv ta'limning yangi uslub va texnologiyalarini ilmiy jihatdan ishlab chiqish, muayyan shart-sharoitlar yaratishni taqozo etadi [2].

Shaxsning xulq-atvor repertuarini belgilovchi motivatsion-ehtiyoj strukturasining ijobiy vektori doimo uning qiymat-semantik yo'nalishiga yo'naltirilgan, shuning uchun rus olimlari E. V. Burmistrova va L. I. Fedorovanning fikriga ko'ra, professional shaxs shakllanishining o'zagi markaziy shaxsdir. Inklyuziv ta'lim kontekstida o'qituvchilarning pozitsiyasi - bu qiymat ma'nosi, o'qituvchining o'zini o'zi belgilashining ahamiyati, innovatsion jarayonlarni ko'rish va qabul qilish qobiliyati zaruriy narsa sifatida taqdim etiladi va bu unga inkor etib bo'lmaydigan ahamiyat beradi, shuningdek. ular tomonidan inklyuziv ta'limni rivojlantirish usullaridan biri sifatida belgilangan loyiha faoliyati [3].

Ta'kidlash lozimki, bu jarayon real ilmiy-amaliy tayyorgarlik bosqichini taqozo etadi. Inklyuziv ta'limning klaster modelini amalga oshirish yuzasidan mas'ul va manfaatdor tashkilotlarning hamkorlik ishlari yuzasidan loyihaviy ishlar rejalashtirilgan bo'lib, uning samaradorligini baholash ilmiy tadqiqot ishimizni asosiy yo'nalishlaridan biri etib belgilangan.

Shuningdek, respublika xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha klaster modelini joriy etishda manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirish yuzasidan ilmiy -amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilishi nazarda tutilgan bo'lib, tashkiliy masalalarda klasterning afzalliklari yoritilgan holda imkoniyati cheklangan bolalar (o'quvchilar)ni o'qitish jarayonini tashkil etish imkonini zamon talabi darajasida tashkil etish va pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlaridan maqsadli foydalanishni ilmiy asoslari yaratiladi.

Inklyuziv ta'limni tashkil etishning ijtimoiy-pedagogik omillarini o'rganish yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar natijasi tahlili shuni ko'rsatdiki, bu jarayon ko'p funksiyali xususiyatiga ega ekanligi aniqlandi. N.M. Nazarova nuqtai nazaricha inklyuziv ta'limda ijtimoiy-pedagogik yondashuv, imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)ning tabiati va hissiy hayoti tajribasini ijtimoiy jihatdan aniqlashga va yo'naltirishga xizmat qiladi [4].

N.M. Nazarovanning ilmiy mulohazalariga qo'shilgan holda, quyidagi ilmiy gepotizani ilgari surshni maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz. Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)ga shaxsiy yondashuv jarayoni orqali ijtimoiy integratsiyani yuzaga chiqarib, ijtimoiy

muhit bilan faol kommunikativ o'zaro ta'sirga yo'naltiradi, hamda olingan bilim va ko'nikmalar muvofiqligini ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'lim tushunchasi interaktiv yondashuv orqali amalga oshiriladigan ekzistensializm, pragmatizm, postmodernizm, fenomenologiya kabi falsafiy g'oyalari bilan ifodalanadi. Aynan shu yondashuvni tadqiqotchi N.M.Nazarova xorijiy pedagogikada inklyuziv ta'limning nazariy va uslubiy asosini tashkil etadi deb ta'kidlaydi.

A.V.Suvorovning ta'kidlashicha, har qanday ta'lim, shu jumladan inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi) ni o'qitishda ijtimoiy-madaniy omillarga asoslantirilishi lozim. Ta'lim jarayonida madaniyat o'zlashtirilmaydi, balki qayta yaratiladi. Hayot davomida o'z-o'zini tarbiyalash shaklida ideal tarzda davom etadigan ta'lim jarayoni natijasida har bir kishi o'ziga xos, individual madaniyat namunasini rivojlantiradi[5].

A.Yu.Shemanov imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi) o'qitish jarayonida "maxsus madaniy ehtiyojlarini" hisobga olish zarurligini asoslaydi. Uning nuqtai nazaricha bunday ehtiyojlarni hisobga olish muayyan munosabatlar tizimlarini, identifikatsiyalarni tashkil etuvchi elementlarning o'ziga xos xususiyatlarini, imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi) uchun mos keladigan madaniy muhitni tavsiflashni anglatadi. Uning ta'kidlashicha, imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)larni nuqsoniga emas, balki qobiliyatiga e'tibor qaratish lozim[6].

Alicia Broderick, Heeral Mehta-Parekh, D.Kim Reid umumiy ta'lim maktablarida imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)larni inklyuziv madaniyat shakllanmagan sharoitda o'qitishni tashkil etish, jamiyatda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishni ta'kidlagan[7]. Ularning nuqtai nazaricha inklyuziv madaniyat kundalik hayotda namoyon bo'ladigan va chinakam inklyuziv maktabni belgilovchi ko'rsatkich sifatida xizmat qiluvchi murakkab hodisadir.

Bizningcha, inklyuziv ta'limni madaniy omillar asosida tashkil etish, gumanistik yondashuv sifatida e'tirof etilib, imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)lar ta'limi umuminsoniy – madaniy qadriyatlar negizida shakllantirishga yo'naltirilgan ijtimoiy-pedagogik jarayondir.

N.Ya.Semago nuqtai nazaricha inklyuziv ta'limning mohiyatini sinergetik yondashuv tashkil etadi. Shuningdek, tizimli tahlilning toifali matritsasiga triadilik, strukturaviy o'zgarishlar sinxronligi (sintonalligi), simulyatsiya qilingan tizimlarni fraktalligi (o'ziga o'xshashligi) kiritilishi zarurligini ta'kidlaydi[8].

Sinergetik yondashuv inklyuziv ta'lim tizimi rivojlanishining muayyan bosqichlarida o'zgarishlar dinamikasi va xarakterini nazorat qilish uchun ahamiyat kasb etadi.

Bu borada tadqiqotchi N.M.Nazarovani ilmiy mulohazalari muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning nuqtai nazaricha inklyuziv ta'limda sinergetik yondashuv asosiy o'rinlardan birini egallaydi. "Ta'lim integratsiyasining tashkiliy-pedagogik muammolarini hal qilishda sinergetik yondashuvdan foydalanish nafaqat tizimni rivojlantirishda bifurkatsiya nuqtalarini aniqlash ta'minlaydi, balki unga o'z vaqtida yordam beradi".

Bizning nuqtai nazarimizcha bu yondashuvdan inklyuziv ta'limni tashkil etishda foydalanish imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)lar shaxsi bilan bog'liq muammolarni tizimli bartaraf etish, hamda dinamik muvozanatni barqarorlashtirishda alohida ahamiyatga ega bo'lib, pedagogik texnologiyalarini asoslash va rivojlantirish, hamda individual ta'lim ehtiyojiga muvofiq o'zgarishlarni yuzaga chiqarish imkonini beradi.

Bugungi kunda jamiyatimizda amalga oshirilayotgan inklyuziv ta'limni jahon inklyuziv ta'lim jarayoni integratsiyasining nazariy va uslubiy asoslari bilan bog'lash, mahalliy va mentalitetimizga mos uslubiy asoslarni ishlab chiqish O'zbekistonda inklyuziv ta'limni tizimli institutsional o'zgarishlarga o'tish yo'lidagi muhim omillardan hisoblanadi.

Xulosa o'rinda aytadigan bo'lsak, inklyuziv ta'limni tashkil etish va jamiyat hayotiga joriy etishda eng qiyin masalalardan biri odamlarning ongi va dunyoqarashidagi nostandart fikr – mulohazalarni muvofiqlashgan tizimga keltirishdir. Bunda, eng avvalo, uning nazariy va uslubiy, hamda amaliy asoslarini ishlab chiqish, zamonaviy mexanizmlarini aniqlab olish, jamiyat munosabatini insoniylashtirish va imkoniyati cheklangan bola (o'quvchi)larni ta'lim olish huquqini ta'minlovchi ijtimoiy-pedagogik va psixologik asoslarini muvofiqlashtirish lozim.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimini zamona talabiga moslash, manfaatdor tashkilot va idoralar faoliyatini muvofiqlash, ijtimoiy-pedagogik islohotlarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va uning umumiy ta'lim bilan integratsiyasini ta'minlash, hamda jamiyat ta'lim tizimi bosqichlarida inklyuzatsiyani samarali mexanizmini joriy etish va inklyuziv ta'limning asosiy xususiyatlarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alicia Broderick, Heeral Mehta-Parekh, D.Kim Reid. Differentiating Instruction for Disabled Students in Inclusive Classrooms. Differensiatsiya instruksiy dlya uchenikov s ogranichenimi vozmozhnostyami zdorovya v inklyuzivnix klassax]. [Elektronniy resurs]: Theory Into Practice, 44: 3, 194-202. URL: <http://dx.doi.org/10.1207/s15430421>
2. Asadullin R.M. Integratsiya kak novaya forma sopryajeniya obrazovaniya, nauki i praktiki v regione // Akkreditatsiya v obrazovanii. – 2009. – № 32. – S.16 – 18.
3. Nazarova N.M. K probleme razrabotki teoreticheskix i metodologicheskix osnov obrazovatelnoy integratsii / N.M. Nazarova // Psixologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2011. – № 3. – S. 5-11
4. Nazarova N.M. K probleme razrabotki teoreticheskix i metodologicheskix osnov obrazovatelnoy integratsii / N.M. Nazarova // Psixologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2011. – № 3. – S. 5-11
5. Semago, N. Ya. Inklyuziya kak novaya obrazovatel'naya filosofiya i praktika / N.Ya. Semago // Autizm i narusheniya razvitiya. – 2010. – № 4. – S.1-9.
6. Кодирова, Ф. У., & Кабилова, Ш. Х. (2021). ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИННОВАЦИОННОГО КЛАСТЕРА. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 1), 109-115.
7. Гиёсиддиновна, Д. М. (2022). Мактабгача ёшдаги эшитишда нуқсонли бўлган болаларда коррекцион ишларнинг аҳамияти. барқарорлик ва етакчи тадқиқотлар онлайн илмий журналы, 475-471.
8. Ишматова, О. С. (2020). Инклюзив таълимга кохлеар имплант бўлган болаларни муваффақиятли реабилитация қилиш омиллари. Science and Education, 1(Special Issue 4), 186-195.